

Introduktion	1
Karin Widerberg: Försörjning i ett könskampsperspektiv	5
Kirsten Ketscher: Socialrettens uordentlige forsørgelsesbegreb	18
Lis Frost: Om lønarbejde og kvindefrigørelse	32
Marit Halvorsen: Forsørgelsesfantasi	53
Ståle Eskeland: Forsørgelse i institusjon	56
Jens Vedsted-Hansen: Offentlig forsørgelse af unge	66
Det offentlige – en streng forsørger?	83
Uden for tema	
Hanne Petersen: HT-dommen. En kommentar	85
Ulf Stridbeck: Om att inte svika sina ideal – bidrag till juridisk etikdebatt	93
Bjarne Melkevik: Aktuelle strømninger i fransk rettskritikk – en litteraturoversikt	97
Claus Norup Nielsen: 10-års jubilæum for Norsk Rettspolitisk Forening og hefte for Kritisk Juss	108
Finsk resumé	110
Forfatteroplysninger	112

Forsørgelse er temaet for dette nummer af Retfærd. På alle niveauer i samfundet står de daglige levevilkår centralt både kvalitativt og kvantitativt. De nordiske lande befinder sig i en brydningstid, hvor (tidligere) accepterede forsørgelseskilder som ægteskab og lønarbejde dels møder protester fra dele af befolkningen, og dels smuldrer som realistiske muligheder. Disse forhold afspejler sig i den retlige regulering af forsørgelsen, der således fortæller om samfundets struktur, om magt, kontrol og styring og om fordeling af rettigheder og pligter.

Karin Widerberg indleder med artiklen »Forsörjning i ett könskampsperspektiv«. Heri beskriver hun, hvorledes seksualitetens organisering indvirker på produktionsmåden og på magtforholdene mellem kvinder og mænd. Med udgangspunkt i bondesamfundets arbejds- og magtdeling som garant for heteroseksualiteten beskæftiger hun sig med, hvorledes ideologien om manden som forsørger opstår i begyndelsen af 1900-tallet, og hvorledes samfundet herfra bevæger sig mod en organisering, hvor kvinden (og staten) er familieforsørgeren, og hun diskuterer, hvem der har interesse i kvinden som forsørger.

Ægteskabet har gennem hele århundredet retligt haft status som primær forsørgelseskilde. Men reelt har kernefamilien været i opbrud i de sidste tyve år. Mænd er ikke længere i stand til at forsørge deres hustruer i særlig vid udstrækning, kvinder forsørger i stadig stigende omfang sig selv og børnene gennem lønarbejde, og ægteskaberne er meget ustabile. Familiedannelsen er i dag præget af det serielle monogami, hvor kvinden oftest er den stabile faktor i en mor-barn familie, mens forskellige mænd knytter sig til familien i kortere eller længere perioder. Boligfællesskaber, lesbiskes parforhold og bøssers ditto i åbenhed er også udtryk for nye forsørgelsesmønstre. I »Socialrettens uordentlige forsørgelsesbegreb« beskæftiger *Kirsten Ketscher* sig med tildeling og udmåling af forsørgelsesyndelser og -tilskud, som ikke udelukkende hviler på et indkomstbortfaldsprincip. Hun beskriver, hvorledes man dels i lovgivning

dels i retsanvendelse afviser at anvende den traditionelle retlige afgrænsning af forsørgelsespligten ved bestemmelsen af, om der foreligger et behov. I stedet anvendes et »uordentligt« forsørgelsesbegreb, der dels hviler på princippet om »omgåelse af ægteskab«, dels på princippet om, at »to lever lige så billigt som én«.

Mens ægteskabet er en institution for nedadgående, har lønarbejdet længe været en institution for opadgående. Hele 1900-tallet er karakteriseret ved en voldsom udbredelse af lønarbejdet, der i dag betragtes som en primær forsørgelseskilde og som samfundets grundpille. *Lis Frost* beskæftiger sig med dette i artiklen »Om lønarbejde og kvindefrigørelse«, hvor hun fremhæver, at ægteskabet i dette århundrede kun i ringe udstrækning har kunnet fungere som forsørgelsesbastion for kvinder, og at såvel arbejderbevægelse, arbejdsgivere som stat samtidig i første halvdel af 1900-tallet forsøgte at gøre kvinder usynlige på arbejdsmarkedet. Dernæst beskæftiger hun sig med det spørgsmål, om arbejdets organisering som lønarbejde i dag sker og kan ske på kvinders præmisser. Dette belyses ved konkrete eksempler på diskrimination af gravide og barslende kvinder i forbindelse med ansættelser og afskedigelser, ligesom hun til belysning inddrager dagpengesystemet for gravide og barslende. Generelt gælder det, at samfundets organisering ud fra et lønarbejdsideal har medført en tæt sammenkædning af forudgående arbejdsmarkedstilknytning og adgangen til forsørgelsesydelse som f.eks. barseldagpenge, arbejdsløshedsunderstøttelse og sociale pensioner.

Kvinder lønarbejder meget, men har alligevel i højere grad end mænd været modstandsdygtige over for den massive lønarbejdersocialisering, hvilket bl.a. kommer til udtryk gennem deltidsarbejdets udbredelse. Kvinder har derfor ofte en svag retsposition såvel i forhold til arbejdsmarkedet som i forhold til de offentlige forsørgelsesydelser. Dertil kommer, at kvindelønnen typisk er lav. I artiklen »Forsørgelsesfantasi« giver *Marit Halvorsen* nogle bud på, hvordan kvinder – og mænd – kan sikres nok egne penge til at leve almindeligt godt uden fastlåsning i en rigid lønarbejdermodel.

Lønarbejdets omsiggriben kommer bl.a. til udtryk ved, at flere og flere livs-områder inddrages under lønarbejdets logik. Hele institutionsområdet med daginstitutioner, ungdomsforsorg, ældreforsorg, særforplejning osv., er et eksempel på dette. *Ståle Eskeland* beskæftiger sig i artiklen »Forsørgelse i institution« med retsstillingen for de mennesker, hvis daglige tilværelse er helt afhængig af institutionsvilkårene. Spørgsmål om ret til forsørgelse i institution, reduktion/bortfald af »trykdeydelser«, betaling for ophold samt institutionsbeboeres rådighed over egen økonomi står centralt i denne sammenhæng.

Lønarbejdet som norm for alle voksne er imidlertid reelt gennemhullet. Stadig flere mennesker protesterer imod at lægge deres bedste kræfter i lønarbejdet, og stadig færre har mulighed for at benytte lønarbejdsformen som pri-

mær forsørgelseskilde. Samfundets grundpille smuldrer, og dette har ført til en stadig skærpelse af kravene til de voksne arbejdsløse om at udvise korrekt lønarbejderadfærd. Om den retlige regulering af de arbejdsløses liv henvises der til tidligere artikler i *Retfærd* – f.eks. i numrene 14, 19 og 26. Men lønarbejdets krise har også vist sig gennem det forhold, at stadig flere unge mennesker har vanskeligt ved overhovedet at opnå en arbejdsmarkedstilknytning, der, når lønarbejdet svigter, giver ret til status som arbejdsløs. Disse unge er afhængige af den retsunsikre bistandshjælp, der ikke udelukkende baseres på en tidligere lønindkomst. *Jens Vedsted-Hansen* beskriver i sin artikel »Offentlig forsørgelse af unge«, hvordan staten forsøger at undgå den »passive forsørgelse« og styre de unge over i uddannelses- og beskæftigelsesordninger af en hvilken som helst karakter for at fastholde (illusionen om) lønarbejdsformen som et solidt og ønskværdigt fundament for samfundet.

Temaet afsluttes med et konkret eksempel fra dansk administrativ praksis på, at det offentliges omfavnelser ej blot er til lyst.

Uden for tema:

I sin kommentar til Arbejdsrettens dom i HT-sagen diskuterer *Hanne Petersen* de problemer om organisationsfrihed og eksklusivaftaler, som denne sag rejste. Trods forbudet i dansk ret mod eksklusivaftaler med offentlige arbejdsgivere opnåede de strejkende buschauffører gennem etablering af en nødrets-situation deres mål: afskedigelse af nogle uorganiserede kolleger. *Hanne Petersen* betegner imidlertid dette som en meget betinget sejr, fordi strategien på længere sigt har sine begrænsninger, og fordi resultatet ikke har løst problemerne med det interne demokrati i den socialdemokratisk dominerede fagbevægelse.

I tilslutning til temaet i nr. 28 om den juridiske profession bringer vi en artikel af *Ulf Stridbeck*. Han lægger op til en juridisk etikdebat med beretningen om en svensk dommer, som under 2. verdenskrig i en politisk kontroversiel sag blev udsat for påtryk fra regeringens side, men modstod dette. Det pointeres i artiklen, at det også for kritiske jurister i dag er afgørende nødvendigt at tage det individuelle ansvar på sig.

Bjarne Melkevik skriver om aktuelle strømninger i fransk retskritik. Han beskriver, hvordan det står til dels med den strukturalistisk-marxistiske retskritik, dels med den retskritiske skole centreret omkring Foreningen Rettskritikk. Endelig beskæftiger han sig med teoretikerne Jacques Michel, Pierre Lascoumes og Hartwig Sander, hos hvem Melkevik mener at kunne skimte en nyorientering hen mod en »marxiansk retsteori«.

Afslutningsvis omtaler *Claus Norup Nielsen* hefte for *Kritisk Juss* nr. 3/4 1984, der er et jubilæumsnummer. Norsk Retspolitisk Forening og *Kritisk Juss* er begge fyldt 10 år. Retfærds redaktion ønsker til lykke.

April 1985

Lis Frost og Jens Vedsted-Hansen har været temaredeaktører af dette nummer.

Försörjning i ett könskampsperspektiv

Av *Karin Widerberg*

Familjeförsörjaren är i ett globalt perspektiv, och snart också i ett nordiskt perspektiv, en kvinna. Men hon försörjer sig och sina barn på andra villkor än mannen har gjort och gör. I våra samhällen har föreställningen om mannen som försörjare utgjort ett centralt element i etablering av arbets- och löneskillnader mellan könen, i könsidentiteten och i samhällets konsolidering runt familjeenheten. Den har med andra ord varit avgörande för samhällets strukturer och för vår föreställningsvärld.

Nu håller den manlige försörjaren på att försvinna både ideologiskt och som en realitet. Kvinnor delar försörjningsbördan med männen eller tar deras plats som familjeförsörjare, men de gör det på andra, »kvinnliga«, villkor. Därmed uppstår krav på en annan samhällelig organisering och nya föreställningar om könsidentitet. Den gamla, patriarkala försörjningsrelationen var en dominans-underordningsrelation mellan könen, där sexualitet och pengar var invävda. Vad händer då med maktrelationen mellan könen då försörjningsrelationen förändras? Jag tror att vi idag befinner oss i en revolutionerande period när det gäller relationer man-kvinna-barn. Genom att studera förändringar i försörjningsrelationen kan vi fånga in många, om än inte alla, de förändringar som inverkar på kvinnor och mäns situation och på deras relation.

I denna artikel vill jag teckna *några* av trådarna i den väv som försörjningsrelationen idag utgör. Det blir ingen heltäckande bild. Många faktorer och förhållanden utelämnas, särskilt de som jag menar har behandlats i tidigare arbeten. Hänvisning till dylik litteratur kommer i viss utsträckning att göras. De aspekter jag här tar upp är sådana som oftast har förbisetts eller ej satts in i ett sammanhang. Och det är sammanhanget, en bild, jag söker konstruera i denna artikel. Jag hoppas därför att luckorna, hålen, i den bild jag nedan tecknar inte ska irritera läsaren utan istället inspirera till egna reflexioner och därmed till skapandet av en egen mer heltäckande bild.